

History & Culture

تاریخ و فرهنگ

HomePage: <https://jhistory.um.ac.ir/>

Vol. 55, No. 1: Issue 110, Spring & Summer 2023, p.117-123

Online ISSN: 2538-4341

Print ISSN: 2028-706x

Receive Date: 29-05-2023

Revise Date: 01-07-2023

Accept Date: 20-11-2023

DOI: <https://doi.org/10.22067/jhistory.2023.82669.1228>

Article type: Book Review

An Introduction and Critical Review of *Islam in China*

Murteza Setay'i

PhD student, Department of History and Civilization of Muslim Nations, Ferdowsi university of Mash had, Iran

Email: mortezasetayi1992@gmail.com

This is an open access article under the CC BY license: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

History & Culture

تاریخ و فرهنگ

HomePage: https://jhstory.um.ac.ir	ص ۱۲۳ - ۱۱۷	شماره ۱ - شماره پیاپی ۱۱۰ - بهار و تابستان ۱۴۰۲، ص ۱۲۳ - ۱۱۷
شاپا الکترونیکی ۴۳۴۱-۲۵۳۸		شاپا چاپی x ۷۰۶ - ۲۲۲۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۹	تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰	تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸
DOI: https://doi.org/10.22067/jhstory.2023.82669.1228		نوع مقاله: نقد کتاب

نقد و معرفی کتاب اسلام در چین

مرتضی ستایی

دانشجوی دکتری تاریخ و تمدن اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد

Email: mortezasetayi1992@gmail.com

مقدمه

کتاب اسلام در چین^۱ اثر جیمز فرانکل در سال ۲۰۲۱ م توسط انتشارات بلومزبری انگلستان در ۱۹۸ صفحه به چاپ رسیده است. فرانکل استاد مطالعات فرهنگی و دینی در دانشگاه هنگ‌کنگ است. کتاب شامل مقدمه و هشت فصل است: ۱. اصل و نسب مسلمانان در چین؛ ۲. پیوند مسلمانان اولیه در چین؛ ۳. استقرار مسلمانان در چین در سده‌های میانه؛ ۴. نوزایی و مقاومت مسلمانان در اواخر امپراتوری چین؛ ۵. ملت‌سازی مسلمانان در چین پس از امپراتوری؛ ۶. مسلمانان و دولت کمونیستی چین؛ ۷. تنوع مسلمانان در چین معاصر؛ ۸. مسلمانان چین، اسلام جهانی و قدرت جهانی.

توصیف

نویسنده اسلام‌هراسی را مختص جوامع غربی نمی‌داند و بر این نظر است که این موضوع در چین نیز کاملاً مشهود است. به باور وی، غیرمسلمانان متعصب بسیاری در چین هستند که نسبت به اسلام جهل دارند. این موضوع زمانی اهمیت پیدا می‌کند که بدانیم مسلمانان تقریباً از آغاز اسلام در چین زندگی می‌کنند و کمتر شهری در چین می‌توان یافت که مسلمان یا مسجدی نداشته باشد.

نویسنده فصل اول کتاب را با ذکر خوابی از امپراتور تانگ (حک. ۶۱۸-۶۸۳ م) آغاز می‌کند که در آن چنین خواب دیده بود که مردی غریبه با جامه‌ای سبز و عمامه به سر، پای به جهان هستی نهاده بود. در این فصل نویسنده به نحوه ارتباط چین با غرب و همچنین تجارت کالاها از چین با آسیا، آفریقا و نقش جاده ابریشم اشاره دارد. وی در واقع درصدد است که نشان دهد قبل از ظهور اسلام، ارتباطی بین چین و عربستان بوده است. پس از ظهور اسلام و تشکیل حکومت اسلامی، در دوره خلفای راشدین و به‌ویژه عثمان، اسلام تا نزدیک آمودریا پیش رفت. در زمان خلافت امویان (حک. ۷۵۰-۶۶۲ م) سردار اموی قتیبه بن مسلم باهلی توانست ارتش خود را به مرزهای چین برساند و کزوفری را در این منطقه انجام دهد. بعد از انتقال خلافت از امویان به عباسیان، سفاح اولین خلیفه عباسی (حک. ۱۳۲-۱۳۶ ق)، لشکری را به مناطق شرقی اعزام کرد، سپاه مسلمین ابتدا رابطه خصمانه‌ای با چینیان داشتند، اما بعد از مدتی، دوره مسالمت‌آمیزی را با امپراتوری چین برقرار کردند.

در فصل دوم، فرانکل به نحوه ارتباط و پیوند مسلمانان با چینیان می‌پردازد. وی قائل است که نخست تاجران راه به چین پیدا کردند و ظاهراً مبلغان مذهبی نقشی در گسترش اولیه اسلام در آنجا نداشتند. نویسنده در ادامه بیان می‌کند بیشتر تجاری که از غرب به چین می‌رفتند، در دوره امپراتوری تانگ و از

1. Frankel, James D. *Islam in China*. London: Bloomsbury, 2021.

طریق جاده ابریشم بوده است و تسامحی که چینیان نسبت به مسلمانان داشتند در شکل‌گیری این ارتباط بی‌تأثیر نبوده است.

در فصل سوم، نویسنده به مهاجرت مسلمانان به‌ویژه ایرانیان در زمان تأسیس سلسله یوآن می‌پردازد که مسلمانان گروه‌گروه از دریا و خشکی وارد چین می‌شدند. مؤسس این سلسله قوبیلای خان (حک. ۱۲۶۰-۱۲۹۴م) افراد زبده در دستگاه حکومتی را در زمینه‌های مختلف به کار می‌گرفت. این امر منجر شد که مسلمانان مسجد و بناهایی به سبک اسلامی بسازند. همچنین سیاست تساهل مذهبی مغولان در ساختار حکومت باعث شد مسلمانان در مناصب نظامی و استانداری به ایفای نقش بپردازند. در این راستا مسلمانان به‌ویژه ایرانیان در عرصه فرهنگ و تمدن نیز تأثیرات چشمگیری از خود برجای نهادند.

در فصل چهارم، نویسنده به نوزایی و مقاومت مسلمانان در اواخر امپراتوری چین پرداخته است. وی بیان می‌کند که چطور در اواخر دوره مینگ (حک. ۱۶۴۴-۱۳۶۸م) مسلمانان در محدودیت قرار گرفتند و برای خروج از این وضع شخصی به نام محمد عبدالله الیاس^۲ مردم را برای یادگیری علوم اسلامی، تشویق به مهاجرت به سرزمین‌های اسلامی کرد. در پی این تشویق مسلمانان چین به سرزمین‌های شرق اسلامی مهاجرت کردند و پس از یادگیری علوم اسلامی به چین بازگشتند و تعلیمات مسجدی را آغاز کردند. نویسنده همچنین به محدود بودن مسلمانان در دوره مینگ اشاره می‌کند و توضیح می‌دهد که چگونه سیاست خارجی ضعیف این حکومت باعث از بین رفتن ارتباط مسلمانان با کشورهای اسلامی و در نتیجه منجر به تغییر هویتی مسلمانان به فرهنگ چینی شد.

در فصل پنجم، نویسنده به آغاز ارتباط مسلمانان چین با غرب جهان اسلام در اواخر دوره امپراتوری چینگ می‌پردازد. در دوره این امپراتور، فرصتی برای مسلمانان پیش آمد تا در جستجوی علوم مختلف به دیگر سرزمین‌ها مهاجرت کنند. در ادامه، سیاست‌های تنش‌زا میان مسلمانان و امپراتوری چین از قرن ۱۹ تا اوایل قرن ۲۰ منجر به سقوط حکومت امپراتوری توسط سون یات سن شد. او رهبری این شورش‌ها را بر عهده داشت و در سال ۱۹۱۲م به‌عنوان نخستین رئیس‌جمهور چین انتخاب شد.

در فصل ششم آمده است که پس از پیروزی انقلابی‌های چین در اوایل قرن ۲۰م بعد از مدتی آنان از درون دچار اختلاف شده و این اختلافات داخلی سبب درگیری‌های جناحی در چین شد. این امر سبب تشکیل حزب کمونیست چین در سال ۱۹۴۷م گردید. حزب کمونیست ابتدا شروع به تدوین قانون اساسی کرد و چین را به ملیت‌های مختلفی چون مسلمان، مسیحیت، بودیسم و غیره تقسیم‌بندی نمود. یک دهه

۲. عبدالله الیاس بنیان‌گذار تعلیمات مسجدی است. وی نخستین کسی بود که تلاش کرد کتاب‌ها و برنامه‌های درسی را در حوزه‌ها مشخص و منظم سازد.

پس از تأسیس جمهوری خلق چین، رشد و توسعه این کشور به طور چشمگیری کاهش یافت، به همین سبب مائو تسه تونگ^۳ رئیس جمهور وقت، سیاستی ویژه برای توسعه کشور در پیش گرفت. از جمله پیامدهای این سیاست تصاحب زمین‌های کشاورزی و ممنوعیت مالکیت خصوصی و همچنین غیرقانونی اعلام شدن بسیاری از اعمال مذهبی و عرفی چین بود که در نتیجه آن مؤسسات مذهبی از جمله عبادتگاه‌ها، معابد، صومعه‌ها، مساجد و کلیساها تعطیل شدند و مسلمانان از انجام مناسک مذهبی محروم گردیدند و مساجد به محل نگهداری خوک‌ها مبدل شدند.

در فصل هفتم، نویسنده تعداد مسلمانان چین را تقریباً ۲۵ میلیون نفر شامل ۱۱ میلیون هویی و ۱۰ میلیون اویغور برآورد کرده است. به غیر از آن، بقیه جمعیت از سایر اقوام هستند که بیشتر از اهل سنت و تعداد کمی از شیعیان اسماعیلی تشکیل می‌شوند. قومیت‌های مختلفی چون هویی، اویغور، تاجیک، قرقیز، ازبک، تاتار و سالار از دیگر اقوام تشکیل دهنده جمعیت چین هستند که در زمینه کشاورزی، دامداری و تجارت فعالیت دارند.

فرانکل در ادامه این فصل به چگونگی نفوذ طریقه‌های اسلامی صوفیه مانند قادریه، نقشبندیه، چهریه، کبرویه و سایر طریقه‌های اسلامی و همچنین نفوذ اندیشه‌های سلفی‌گری و وهابیت در چین می‌پردازد.

در فصل هشتم، نویسنده به اختلاف حکومت چین با استقلال طلبان اویغور می‌پردازد و همچنین چگونگی هدف حزب کمونیست چین از سیاست خود علیه مبارزه با تروریسم را بیان کرده است.

همچنین در ادامه این فصل چین با سیاست‌های خاص خود دخالت سایر ممالک را برانگیخت و چین در جواب این ممالک هدف سیاست‌های خاص خود را در جهت خیرخواهی و امنیت بیان کرد. حزب چین برای این امر امکان مسافرت مسلمانان چین به مکه را تسهیل کرد، اما با این حال اویغورها دست به اعتراض زدند. به طوری که چندین عملیات بمب‌گذاری را در چین ترتیب دادند. دولت چین ابتدا واکنشی به این مسائل نشان نداد اما به تدریج خشونت خود را علیه معترضان زیاد کرد و محدودیت‌های مذهبی مانند کشف حجاب، روزه نگرفتن کارکنان، ریش نگذاشتن مردان را در منطقه شین جیانگ تشدید نمود.

تحلیل

کتاب اسلام در چین فرانکل اثری جدید در حوزه مطالعات اسلام در چین است. فرانکل در این کتاب به

3. Mao Zedong.

4. Frankel, *Islam in China*, 124.

چگونگی نفوذ اسلام به چین و همچنین وضعیت مسلمانان چین از زمان ورود اسلام تا عصر حاضر به صورت تحلیل محتوایی پرداخته است. موضوعات هر فصل از نظر ساختاری پیوسته و منسجم بیان شده است.

در بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۳ میلادی تقریباً ۵۰ پژوهش دربارهٔ ورود اسلام به چین تألیف شده است، برای نمونه می‌توان به چند عنوان اشاره کرد: ۱. اسلام در چین اثر می‌شوجیانگ یوجیا،^۵ که نویسنده در آن به چگونگی ورود اسلام به چین از زمان آغاز اسلام تا عصر حاضر بیشتر با رویکرد فرهنگی و اجتماعی پرداخته است. ۲. مقاله «زبان فارسی و گسترش اسلام در چین» نوشتهٔ رضا مرادزاده که نویسنده در این مقاله تأثیر زبان فارسی در نفوذ و گسترش هر چه بیشتر اسلام در چین را مورد بررسی قرار داده است. ۳. تاریخ اسلام در چین اثر سید جلال امام، در این اثر بیشتر به جنبهٔ فرهنگی اسلام توجه شده و به تاریخ سیاسی مسلمانان چین توجه کمتری شده است. در نتیجه با وجود چنین پژوهش‌هایی وضعیت کنونی مسلمانان چین را به صورت دقیق مورد بررسی قرار نداده‌اند، از این رو اثر فرانکل به خوبی وضعیت کنونی مسلمانان را مورد بررسی قرار داده است. به نظر می‌رسد نویسنده به دور از سوگیری‌های رایج از پس این مهم برآمده و مطالب قابل تأملی را نسبت به وضع کنونی مسلمانان چین ارائه داده است. با این حال نگارش این اثر محدودیت‌هایی را برای نویسنده به همراه داشته است. زیرا نویسنده در مقدمهٔ کتاب از حمایت‌ها و کمک‌های افرادی نام می‌برد که بدون آن‌ها نمی‌توانست کتاب را به چاپ برساند.

از فصل‌های مهم این کتاب، وضع کنونی مسلمانان چین به ویژه اویغورها در استان شین جیانگ است و اینکه سیاست چین چگونه آن‌ها را به انزوا کشانده است. نویسنده بیان می‌کند که چطور ارتباطات سیاسی و اقتصادی کشورهای مسلمان با چین باعث شده است که این کشورها در برابر وضعیت کنونی مسلمانان چین سکوت کنند و در برابر سیاست‌های خاص چین نسبت به مسلمانان از جمله در استان شین جیانگ عکس‌العملی از خود نشان ندهند.

با توجه به سیاست‌های خاص حکومت چین نسبت به مسلمانان و آن دسته از تألیفاتی که راجع به اسلام و مسلمانان صورت می‌گیرد، نگارش این اثر دشوار بوده است. نویسنده کوشیده حقایق و مشکلات معاصر مسلمانان و سیاست‌های حکومت چین نسبت به آن‌ها را بازگو کند.

ارزیابی و نتیجه‌گیری

کتاب اسلام در چین اثری ارزشمند در حوزه مطالعات اسلام در چین است. نویسنده این اثر را به صورت

5. Mi Shoujiang You jia, *Islam in china*.

روان و تحلیلی به رشته تحریر درآورده است تا مطالب این کتاب برای آن دسته از افرادی که هیچ سررشته‌ای در این زمینه ندارند، قابل فهم باشد. این اثر دارای نقاط ضعف و قوتی است. در مورد نقاط ضعف می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. نویسنده بهتر بود در مباحث مربوط به ورود اسلام به چین یا ارتباطات اولیه مسلمانان با چین از منابع دست‌اول عربی استفاده می‌کرد و صرفاً متکی به منابع دست‌دوم نمی‌بود.^۶
۲. فرانکل بعضاً نظرات قطعی در لابه‌لای مطالب داده است که صحیح نیست. نویسنده درباره برخی وقایع، تاریخ دقیق آن را مشخص نکرده و کلی‌گویی کرده است. برای نمونه در مورد فتح ایران به دست اعراب بیان کرده است که اعراب ایران ساسانی را فتح کرد، در حالی که با تعمق در منابع فتح کامل ایران چندین قرن طول کشیده است و یا اینکه تاریخ ورود اعراب به ایران را مشخص می‌کرد.^۷
۳. نویسنده ورود اسلام به چین را از طریق بازرگانان می‌داند و نقش مبلغان مذهبی را نادیده گرفته است.^۸

۴. فرانکل جمعیت مسلمانان چین را ۲۵ میلیون ذکر کرده است که ۱۱ میلیون از آن‌ها هویی (مسلمانان چینی) و ۱۰ میلیون اویغورها هستند، اما از ۴ میلیون دیگر یاد نکرده است و مشخص نیست که از کدام اقلیت تشکیل شده‌اند.^۹

با این حال کتاب فرانکل نقاط قوت زیادی دارد که به‌طور اختصار به چند مورد می‌توان اشاره کرد:

۱. تحلیل او از موضوع ورود سعد بن ابی‌وقاص، صحابه پیامبر اسلام، به چین و رد این گزارش تاریخی درخور توجه است.
  ۲. فرانکل درباره آمار کُشتگان حملات مغول به سمت ایران به شیوه تحلیلی بیان کرده که کشتن تعداد ۷۰۰۰ نفر اغراق‌آمیز است و نویسندگان این مطالب مغولان را به‌صورت یک حکومت وحشی جلوه داده‌اند. فرانکل استنباط کرده است که چنین گزارش‌هایی از سوی کسانی بوده است که از مغولان دل‌خوشی نداشته‌اند.
- خواندن این کتاب به آن دسته از پژوهشگرانی که علاقه‌مند به تاریخ اسلام در چین یا اقلیت‌های قومی به‌ویژه اویغورها هستند، توصیه می‌شود.

6. Frankel, *Islam in China*, 14, 19, 20, 28.

7. Frankel, 14.

8. Frankel, 27.

9. Frankel, 124.